

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΑΤΙΝΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ (7.534 ΚΑΙ 9.242)

Ανδρέας Ν. Μιχαλόπουλος

Χάρη στο φυσικό πλούτο και τα χρυσοφόρα κοιτάσματα τόσο τα δικά της όσο και της απέναντι στεριάς, τα οποία εκμεταλλεύθηκε από πολύ νωρίς¹, η Θάσος γρήγορα εξελίχθηκε σε σημαντικότερο οικονομικό, εμπορικό, πολιτικό και στρατιωτικό κέντρο της περιοχής. Προϊόντα από το νησί² διακινούνταν στη λεκάνη της Μεσογείου σε όλη τη διάρκεια της ακμής του, όπως μαρτυρούν πολυάριθμες λογοτεχνικές πηγές αλλά και αρχαιολογικά ευρήματα³. Για τα προϊόντα και το φυσικό πλούτο της Θάσου έχει δημοσιευθεί μια σειρά μελετών⁴. Το ενδιαφέρον αυτής της ανακοίνωσης επικεντρώνεται στους ανθρώπους του νησιού και τη δραστηριότητά τους, όπως αυτή αναδύεται μέσα από τις λογοτεχνικές πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας.

Συγκεκριμένα, πηγή άντλησης του σχετικού υλικού είναι η *Παλατινή Ανθολογία*, η περιφώνημη συλλογή ελληνικών επιγραμμάτων διαφόρων εποχών, η οποία κατά πάσα πιθανότητα συγκροτήθηκε από τον Κωνσταντίνο Κεφαλά το 10ο αι. στην

1. Για την εκμετάλλευση των χρυσοφόρων κοιτασμάτων της περιοχής από τους Θάσιους βλ. *Ηροδ.* 6.46-7. Για το μεταλλευτικό πλούτο του νησιού βλ. Οδηγός (1974) 188-91, *Muller* (1979), 344, *Courtils J. des - Kozelj T. - Muller A.* (1982).

2. Τη μεγαλύτερη φήμη στον αρχαίο κόσμο είχε το κρασί της Θάσου (βλ. Οδηγός (1974) 184-8), ενώ εξίσου εξαιρετικής ποιότητας θεωρούνταν και το μάρμαρό της, το οποίο συνεχίζει ακόμη και στις μέρες μας να αποτελεί βασικό εξαγωγικό προϊόν του νησιού. Για το μάρμαρο της Θάσου χαρακτηριστική είναι η γνώμη του Πλίνιου του πρεσβύτερου (*NH* 36.44): *Haec sint dicta de marmoris scalptoribus summaque claritate artificum, quo in tractatu subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori fecere et e Thasio, Cycladum insularum aequo, et e Lesbio*. Για τα λατομεία στη Θάσο βλ. Οδηγός (1974) 106.

3. Για την εμπορική δύναμη της Θάσου βλ. Οδηγός (1974) 181-4. Για τις εξαγωγές της Θάσου μέχρι και τα βόρεια παράλια της Αδριατικής και τον Πόντο βλ. *Casson* (1926) 314 κ.ε., *Alexandru* (1988), 404. Ο ψευδο-Δημοσθένης επίσης κάνει λόγο για τις εξαγωγές θασιακού κρασιού μέχρι και τον Πόντο (*Προς Λάκρτον* 35.35).

4. Βλ. *Κουτρούμπας* (1992), *Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου* (1992), 237-41.

Κωνσταντινούπολη. Μέσα στη χορεία των επιγραμματοποιών εμφανίζονται και οι Θάσιοι Εκαταίος και Ζώσιμος⁵, πέρα όμως από αυτούς τους ποιητές ενδιαφέρον παρουσιάζει το έργο κάποιων άλλων δημιουργών, που δεν κατάγονται βέβαια από τη Θάσο, ωστόσο αναφέρονται στα επιγράμματά τους στο νησί και τους κατοίκους του. Η παρούσα ανακοίνωση επικεντρώνεται σε δύο από αυτά.

Α

Το πρώτο είναι το υπ' αριθμόν 534 επίγραμμα του 7ου βιβλίου της *Παλατινής Ανθολογίας*, το οποίο περιλαμβάνει επιτύμβια επιγράμματα. Για το συγγραφέα του δεν μπορούμε να μιλάμε με απόλυτη βεβαιότητα, καθώς άλλοι μελετητές το αποδίδουν στον ελληνιστικό ποιητή Αλέξανδρο τον Αιτωλό (γεν. c.315 π.Χ.), ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι είναι έργο του ποιητή Αυτομέδοντα⁶. Το κείμενο έχει ως εξής:

*Ἄνθρωπε, ζωῆς περιφείδες μηδὲ παρ' ὥρην
ναυτίλος ἴσθι· καὶ ὥς οὐ πολὺς ἀνδρὶ βίος.
δείλαιε Κλεόνικε, σὺ δ' εἰς λιπαρὴν Θάσον ἐλθεῖν
ἡπείγεις, Κοίλης ἔμπορος ἐκ Συρίας,
ἔμπορος, ὦ Κλεόνικε· δύσιν δ' ὑπὸ Πλειάδος αὐτὴν
ποντοπορῶν αὐτῇ Πλειάδι συγκατέδυσ.*

Μετάφραση: Ἄνθρωπε, να προσέχεις τη ζωή σου και να μην ανοίγεσαι στη θάλασσα, όταν η εποχή δεν είναι κατάλληλη. Ακόμη και έτσι όπως είναι, η ζωή του ανθρώπου δεν είναι μεγάλη. Καμμένη Κλεόνικε, εσύ βιαζόσουν να φτάσεις στη λαμπερή Θάσο, έμπορος από την Κοίλη Συρία, έμπορος, Κλεόνικε. Όμως ταξιδεύοντας στη θάλασσα ακριβώς κατά τη δύση της Πλειάδας μαζί με την Πλειάδα έδυσες κι εσύ.

Το επίγραμμα αυτό ανήκει στην κατηγορία των επιτύμβιων και είναι γραμμένο στο συνηθισμένο γι' αυτές τις περιπτώσεις μέτρο, το ελεγειακό δίστιχο⁷. Από πλευράς δομής, το επίγραμμα χωρίζεται σε δύο μέρη: το πρώτο μέρος συγκροτείται από το πρώτο δίστιχο, ενώ το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το δεύτερο και το τρίτο δίστιχο. Το πρώτο δίστιχο απευθύνεται στον ανώνυμο αναγνώστη ή τον τυχαίο διαβάτη (*ἄνθρωπε*), όπως συχνά συμβαίνει στα επιτύμβια επιγράμματα⁸, και αποτελεί

5. Μητσάκης (1992), Λιβαδάρας (1996).

6. Οι Gow-Page (1968) 191 δε θεωρούν πιθανό να είναι αυτό το επίγραμμα έργο του Αυτομέδοντα. Για την πατρότητά του βλ. και Gow (1952) 548. Έργα του Αυτομέδοντα περιλαμβάνονταν στο *Στέφανο* του Φιλίππου, ο οποίος κατά πάσα πιθανότητα δημοσιεύτηκε στα χρόνια του Νέρωνα.

7. Στην κλασική Ελλάδα η λέξη *έλεγος* σημαίνει ένα θρηνητικό τραγούδι οποιασδήποτε μορφής (*Ευφ. Ελ.* 184 εξ., *Αφ. Ορνιθ.* 217). Το ελεγειακό μέτρο θεωρούνταν ιδανικό για θρήνους, ωστόσο χρησιμοποιήθηκε από νωρίς για ποικίλα θέματα.

8. Πρβλ. ΠΑ app.epigr.sepulcr. 546: *Μὴ κίνει λίθον ἐκ γαίης, ἄνθρωπε πανοῦργε, / μὴ σ' ἄταφον, τλήμον, κύνες ἐλκήσωσι θανάοντα, 722.11 κ.ε.: Ἄνθρωπε ἔτ' ὕπερθεν ἑὼν, μὴ πάτει τοὺς ὑπένερθεν / μηδὲ μιν ἀμπανόμενος ἐφίζανε τοῖς φθιμένοισιν.*

μία παραίνεση: πρέπει κανείς να είναι προσεκτικός με τη ζωή του (ζωής περιφέρει-
 δεο) και να αποφεύγει να ανοίγεται στη θάλασσα, όταν η εποχή δεν είναι κατάλλη-
 λη. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα επιτύμβια επιγράμματα, τους επιτάφιους λόγους
 και τα μοιρολόγια είναι συχνή η χρήση της μεταφοράς της ζωής ως ταξιδιού⁹. Και
 κυριολεκτικά βέβαια τα θαλασσινά ταξίδια στην αρχαιότητα έκρυβαν πλήθος κιν-
 δύνων¹⁰, τόσο λόγω της μάστιγας της πειρατείας¹¹ όσο κυρίως λόγω των τρικυμιών.
 Για τον περιορισμό του κινδύνου της κακοκαιρίας η ναυσιπλοΐα διεξαγόταν κατά
 κύριο λόγο μεταξύ Μαΐου και Οκτωβρίου¹², ωστόσο μερικές φορές άρχιζε και λίγο
 νωρίτερα, το Μάρτιο ή τον Απρίλιο.

Ο δεύτερος στίχος του επιγράμματος έχει τη μορφή γνωμικού και διατυπώνει το
 γνωστό ήδη από τον Όμηρο¹³ μοτίβο της βραχύτητας του ανθρώπινου βίου, το
 οποίο απαντά συχνότατα σε επιτύμβια επιγράμματα (*καὶ ὥς οὐ πολὺς ἀνδρὶ βίος*)¹⁴.
 Εφόσον η ζωή είναι σύντομη, ο άνθρωπος πρέπει να φροντίζει να την εκμεταλλεύ-
 εται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, χωρίς να εκθέτει τον εαυτό του σε κινδύνους.
 Με το εισαγωγικό λοιπόν δίστιχο του ποιήματος διατυπώνονται αλήθειες καθολι-
 κής ισχύος και προϋδεάζεται ο αναγνώστης για το περιεχόμενο του επιγράμματος,
 το σχετικό με τη ναυσιπλοΐα.

Στην αρχή του τρίτου στίχου ο αποδέκτης του επιγράμματος αλλάζει και γίνε-
 ται συγκεκριμένος. Δεν πρόκειται πλέον για τον αόριστο αναγνώστη, όπως στο

9. Βλ. Alexiou (2002), 305-9.

10. Για τους κινδύνους της ναυσιπλοΐας πρβλ. ΠΑ 7.668: *Οὐδ' εἴ μοι γελώωσα καταστορέσειε Γα-
 λήνην / κίματα καὶ μαλακὴν φρεῖνα φέροι Ζέφυρος, / νηοβάτην ὄψεσθε· δέδοικα γάρ οὖς πάρος ἔτλην
 / κινδύνους ἀνέμοις ἀντικρουόμενος*, 7.650: *Φεῦγε θαλάσσια ἔργα, βοῶν δ' ἐπιβάλλεν ἐχέτηλ, / εἴ τί
 τοι ἤδ' οὐ μακρὴς πείρατ' ἰδεῖν βιοτῆς, / ἡπεῖρ φ' γὰρ ἔνεστι μακρὸς βίος. εἰν ἀλὶ δ' οὐ πῶς / εὐμαρὲς εἰς
 πολὺν ἀνδρὸς ἰδεῖν κεφαλὴν με* Gow-Page (1965) 464, 7.630: *Ἦδη πον πάτρης πελάσας σχεδὸν
 αὔριον, εἶπον, / ἡ μακρὴ κατ' ἐμοῦ δυσπλοῦη κοπάσει. οὐπω χεῖλος ἔμυσε, καὶ ἦν ἴσος Ἄιδι πόντος, /
 καὶ με κατέτρυχεν κείνο τὸ κοῦφον ἔπος. / πάντα λόγον πεφύλαξο τὸν αὔριον· οὐδὲ τὰ μικρὰ / λήθει
 τὴν γλώσσης ἀντίπαλον Νέμεσιν*.

11. Μολονότι οι Ρωμαῖοι είχαν σημαντικές επιτυχίες εναντίον των πειρατών (επιχειρήσεις του
 Μάρκου Αντώνιου στην Κιλικία το 102 π.Χ. και κυρίως του Γναίου Πομπήιου το 67 π.Χ.), τα θαλασσι-
 νά ταξίδια δεν έπαψαν ποτέ να διατρέχουν αυτόν το σημαντικό κίνδυνο, με εξαίρεση ίσως τους σχετικά
 ήσυχους δύο πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Βλ. Casson (1995) 178.

12. Βλ. Casson (1995) 179 και Nisbet-Hubbard (1970). Hor. Carm. 1.4.2.

13. Ομ. Οδ. 19.328: *ἄνθρωποι δὲ μυννθάδιοι τελέθουσιν*.

14. Πρβλ. ΠΑ 10.81: *ᾧ τῆς βραχείας ἡδονῆς τῆς τοῦ βίου· / τὴν ὀξύτητα τοῦ χρόνον πενήθησατε. /
 ἡμεῖς καθεζόμεσθα καὶ κοιμώμεθα / μοχθοῦντες ἢ τρυφῶντες· ὁ δὲ χρόνος τρέχει, / τρέχει καθ' ἡμῶν
 τῶν ταλαιπώρων βροτῶν / φέρων ἐκάστον τῷ βίῳ καταστροφὴν*, 11.289: *ᾧ τῆς ταχίστης ἀρπαγῆς τῆς
 τοῦ βίου, ΠΑ app.epigr.sepulc. 473.5 κ.ε.: καὶ δακρύοισιν ἔβρεξαν ὄλον τάφον· ἄστατος ὄντως / θνητῶν
 ἐστὶ βίος καὶ βραχὺς οὐδ' ἄπονος*, ΠΑ app.epigr.exhort. et suppl. 44: *Πᾶσιν δὲ θνητοῖς βούλομαι πα-
 ραινέσαι / τοῦφήμερον ζῆν ἡδέως· ὁ γὰρ θανὼν / τὸ μηδὲν ἐστὶ καὶ σκιά κατὰ χθονός. / Μικροῦ δὲ βί-
 ου ζῶντ' ἐπαντρέσθαι χρεών*.

πρώτο δίστιχο, αλλά για τον ίδιο το νεκρό, τον Κλεόνικο, ο οποίος προσφωνείται με το συναισθηματικά φορτισμένο επίθετο *δείλαιος*. Η ονομαστική προσφώνηση του νεκρού σε θρήνους και επιτύμβια επιγράμματα συχνά αποφεύγεται¹⁵, ωστόσο στο συγκεκριμένο ποίημα ο νεκρός Κλεόνικος προσφωνείται ξανά και στο στίχο 5, γεγονός που συντείνει στη συγκινησιακή φόρτιση της ατμόσφαιρας. Το επίθετο *δείλαιος* βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με το όνομα Κλεόνικος, ένα σύνθετο αποτελούμενο από τις λέξεις *κλέος* και *νίκη*¹⁶, που έχει επικές συνδηλώσεις και θα ταίριαζε σε έναν ατρόμητο και σπουδαίο ήρωα. Ο χαρακτηρισμός του Κλεόνικου ως *δειλαίου* στοχεύει να αναδείξει την ειρωνεία της συγκεκριμένης κατάστασης, το γεγονός δηλαδή ότι ο φορέας ενός τόσο ένδοξου ονόματος βρίσκει ένα τόσο άδοξο τέλος στη θάλασσα. Ο επιγραμματοποιός ελεεινολογεί το δύστυχο ναυτικό, όπως φανερώνει τόσο το επίθετο *δείλαιος* όσο και η επιφαντική επανάληψη του ουσιαστικού *ἔμπορος* σε δύο συνεχόμενους στίχους¹⁷ αλλά και η συναισθηματικά φορτισμένη διπλή προσφώνηση *Κλεόνικε* στους στίχους 3 και 5¹⁸.

Στο δεύτερο δίστιχο του επιγράμματος αποκαλύπτονται τόσο η ιδιότητα του Κλεόνικου όσο και ο λόγος του ταξιδιού του: ήταν ἔμπορος που ξεκίνησε από την Κοίλη Συρία με προορισμό τη Θάσο. Με τον όρο Κοίλη Συρία χαρακτηρίζεται η περιοχή που εκτείνεται πίσω από τις πεδινές ακτές του σημερινού Λιβάνου. Η πραγματοποίηση του ταξιδιού αυτού του Κλεόνικου από τη Μέση Ανατολή προς τη Θάσο αποτελεί μια σημαντική μαρτυρία για τη μεγάλη σπουδαιότητα του νησιού στη λεκάνη της Μεσογείου αλλά και για τις στενές σχέσεις της Θάσου με τη Συρία. Άλλωστε η εγκαθίδρυση στη Θάσο της θρησκείας της Μεγάλης Συριακής Θεάς αποτελεί τράνη απόδειξη για τη στενή σχέση και την επικοινωνία μεταξύ των δύο περιοχών¹⁹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ρήμα που χρησιμοποιεί ο επιγραμματοποιός για να περιγράψει το ταξίδι του Κλεόνικου, δηλ. το *ἡπείγευ*, β' ενικό πρόσωπο του παρατατικού οριστικής του ρήματος *ἡπείγομαι*²⁰. Η βιασύνη του Κλεόνικου να φτάσει στη Θάσο εξηγεί το γιατί αναγκάστηκε να κάνει αυτό το επικίνδυνο θαλασσινό ταξίδι από τη Συρία, μολονότι δεν ήταν ο κατάλληλος καιρός για κάτι

15. Σύμφωνα με την Alexiou (2002) 230 οι πρωτόγονοι λαοί απέφευγαν τη μνεία του ονόματος του νεκρού, γιατί πίστευαν ότι προκαλούσε την επάνοδο του πνεύματός του. Πρβλ. Frazer (1993) 180-9.

16. Ηρωδιανός Part. p.63.21-64.2: *Πᾶσα λέξις ἀπὸ τῆς κλε συλλαβῆς ἀρχομένη διὰ τοῦ ε ψιλῶν γράφεται οἷον· κλέος, ἡ δόξα· κλεῖζω, ὄημα, τὸ δοξάζω, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ· Κλέων, Κλεόνικος, Κλεόπατρος, καὶ Κλεόπας, κύρια.*

17. Σύμφωνα με τον Gow (1952) ad loc. η επανάληψη αυτή πιθανόν στοχεύει να δείξει ότι το εμπόριο δεν ήταν επαρκής λόγος για να διακινδυνεύσει τη ζωή του ο Κλεόνικος.

18. Για την επανάληψη συγκεκριμένων στίχων ή φράσεων σε θρήνους βλ. Alexiou (2002) 228-31.

19. Βλ. Οδηγός (1974) 200. Για τη θασιακή κεραμική βλ. την πρόσφατη μελέτη του Coulié (2002).

20. Πρόκειται για ρηματικό τύπο που απαντάει μόνο εδώ (*ἄπαξ λεγόμενον*).

τέτοιο (*παρ' ὥρην*). Απαιτητικές εμπορικές συμφωνίες, έλλειψη χρημάτων ή ακόμη και ανάγκη τροφοδοσίας ορισμένων περιοχών συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο σημαντικών λόγων για την πραγματοποίηση τέτοιων παράτολμων ταξιδιών²¹.

Τι είδους όμως ήταν το εμπόρευμα, για το οποίο ο Κλεόνικος από τη Συρία έκανε ένα τόσο μεγάλο κι επικίνδυνο ταξίδι με προορισμό τη Θάσο; Δεν υπάρχει στο επίγραμμα κάποια ξεκάθαρη αναφορά, ωστόσο θεωρώ ότι έντεχνα ο επιγραμματοποιός αφήνει στον αναγνώστη ένα υπονοούμενο για την εξιχνίαση του γρίφου, το επίθετο *λιπαρή* που συνοδεύει το όνομα Θάσος²². Η συνεκφορά *λιπαρή Θάσος*, η οποία σημειωτέον απαντά μόνο εδώ στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία, αποκτά ξεχωριστή βαρύτητα, αν αναλογιστεί κανείς την ετυμολογία και την πρωταρχική σημασία του επιθέτου *λιπαρός*:²³ η ρίζα του είναι το ουσιαστικό *λίπος* και πρωτίστως σημαίνει 'ελαιώδης'. Μπορεί επίσης να δηλώνει και τον λαμπερό, ο οποίος οφείλει αυτή του τη λάμψη στο γεγονός ότι έχει αλειφθεί με λίπος ή έλαιο. Με βάση αυτή τη σημασία δεν αποκλείεται σκοπός του ταξιδιού του Κλεόνικου στη Θάσο να ήταν η προμήθεια και εμπορία του εξαιρετικής ποιότητας λαδιού που παραγόταν -και συνεχίζει να παράγεται- στο νησί.

Ενισχυτικό αυτής της υπόθεσης είναι ένα χωρίο από τους *Άχαρνες* του Αριστοφάνη, όπου ο χορός κάνει λόγο για μία ιδιαίτερα εύγευστη θασιακή σάλτσα που έχει ως βάση της το λάδι (671): *οἱ δὲ Θασίαν ἀνακνῶσι λιπαράμπυκα*²⁴. Η θασιακή *λιπαράμπυξ* φανερώνει εύγλωττα τη στενή σχέση του νησιού με το λάδι. Δεν αποκλείεται ο Αλέξανδρος ο Αιτωλός να είχε στο μυαλό του το συγκεκριμένο χωρίο του Αριστοφάνη, όταν αναφερόταν στο εμπορικής φύσεως ταξίδι του Κλεόνικου στη Θάσο.

Το επιτύμβιο αυτό επίγραμμα κλείνει με τρόπο αριστοτεχνικό. Ο ποιητής συνδέει μεταφορικά τη δύση του αστερισμού της Πλειάδας με τη "δύση" του Κλεόνικου, δηλαδή το θάνατό του: *δύσιν δ' ὑπὸ Πλειάδος αὐτὴν / ποντοπορῶν αὐτῇ Πλειάδι συγκατέδυσ*²⁵. Ο συσχετισμός και η παραβολή του θανάτου του ανθρώπου με τη δύ-

21. Βλ. Casson (1995) 179.

22. Το επίθετο αυτό χρησιμοποιείται ως συνοδευτικό πόλεων και περιοχών με τη σημασία "παχύς, γόνιμος, εύφορος". Βλ. *LSJ* s.v. *λιπαρός*⁵. Το επίθετο χρησιμοποιείται για τη Χίο (*Ομηρ. Ύμν.* 3.38), τον Ορχομενό (*Πινδ. Ολ.* 14.3 κ.ε.), τη Θήβα (*Πινδ. Πυθ.* 2.3), τη Νάξο (*Πινδ. Πυθ.* 2.6), το Μαραθώνα (*Πινδ. Ολ.* 13.110).

23. See Chantraine (1984) s.v. *λίπα*.

24. Η πλειοψηφία των σύγχρονων σχολιαστών του Αριστοφάνη συμφωνεί ότι πρόκειται για σάλτσα με λάδι. Βλ. Graves (1905), Starkie (1909), Sommerstein (1980) και Olson (2002) ad loc. Διαφορετική γνώμη έχει ο αρχαίος σχολιαστής του χωρίου, ο οποίος πιστεύει ότι ο χορός αναφέρεται σε φιάλη θασιακού κρασιού: *λιπαράμπυκα φιάλην Θασίον οἶνον πεπληρωμένην, ἄμπυξ δὲ λέγεται τὸ περιέχον. νῦν οὖν τὸ πῶμα τοῦ ἀγγείου λέγει. καὶ λιπαρὸν μὲν διὰ τὸ ἡδὺ τοῦ οἶνον, ἄμπυκα δὲ παρὰ τὸ πνέειν καὶ καλύπτειν τὸν οἶνον, καταχρηστικῶς*. Το ίδιο πιθανολογεί και ο Κουτρούμπας (1992) 190.

25. Ο θάνατος στη θάλασσα θεωρούνταν μεγάλη συμφορά, κυρίως γιατί το σώμα του νεκρού έμενε

ση του ηλίου είναι συχνός στη λογοτεχνία. Ο συγκεκριμένος συσχετισμός του όμως με τη δύση του αστερισμού της Πλειάδας έχει πολλαπλή σημασία σε αυτά τα συμφοραζόμενα. Οι Πλειάδες ήταν επτά κόρες του Άτλαντα και της Πληϊόνης (Αλκυόνη, Μερόπη, Μαία, Ηλέκτρα, Ταΰγέτη, Στερώπη και Κελαινώ)²⁶. Μετά το θάνατό τους σχημάτισαν ένα μικρό αστερισμό, κοντά στον αστερισμό του Ταύρου. Η ανατολή τους την άνοιξη και η δύση τους το φθινόπωρο οριοθετούσε την περίοδο της ναυσιπλοΐας²⁷. Η αναφορά επομένως της δύσης τους στο τέλος του ποιήματος βοηθάει στη χρονολόγηση του ταξιδιού του Κλεόνικου, το οποίο θα πρέπει να πραγματοποιήθηκε περί τις αρχές με μέσα Νοεμβρίου, όταν οι θάλασσες δεν είναι πλέον ήρεμες και οι πιθανότητες ενός ναυαγίου είναι σαφώς αυξημένες²⁸. Η τύχη και η πορεία του Κλεόνικου συνδέεται στενά με αυτήν των Πλειάδων²⁹. Από τη στιγμή που η πορεία τους στον ουρανό συμπίπτει με την περίοδο της ναυσιπλοΐας, είναι αυτονόητο ότι η δύση τους καθιστά τη ναυσιπλοΐα αδύνατη και επομένως το ταξίδι του Κλεόνικου είναι καταδικασμένο εκ των προτέρων να καταλήξει σε ναυάγιο.

Συμπερασματικά γίνεται φανερό από τα παραπάνω ότι αυτό το επίγραμμα του

άταφο χωρίς να του αποδοθούν οι πρέπουσες τιμές. Βλ. Lattimore (1962) 199 κ.ε. με πολύ χαρακτηριστικές παραπομπές από τον Όμηρο, τον Ησίοδο, την Παλατινή Ανθολογία και τον Προπέρτιο.

26. Πρβλ. *ἑπτάποροι Πλειάδες* (Ευρ. ΙΑ 7 κ.ε., Ορ. 1005, Ρησ. 529 κ.ε.). Σχολ. Ευρ. Ρησ. 528: *ἑπτάπορον δὲ τὴν Πλειάδα, ὅτι ἑξ ἑπτὰ ἀστέρων σύγκεινται αἱ Πλειάδες*. Οι Ρωμαῖοι τις ονόμαζαν *Vergiliae* (Serv. Georg. 1.138): *Pleiades...latine Vergiliae a verni temporis significatione, quo oriuntur*.

27. Ο Όμηρος αναφέρει τις Πλειάδες στην Οδ. 5.272. Για τη δύση τους που ορίζει το τέλος της εποχής της ναυσιπλοΐας ο Ησίοδος αναφέρει (Έργα 619-22): *εὐτ' ἂν Πληιάδες σθένος ὄβριμον Ὠρίωνος / φεῖγονοι πύττωσιν ἐς ἡεροειδέα πόντον, / δὴ τότε παντοίων ἀνέμων θυῖονοι ἀΐταν / καὶ τότε μηκέτι νῆα ἔχειν ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ*. Κατά τον Ησίοδο επίσης (Έργα 383 κ.ε.) η ανατολή τους σημαίνει την έναρξη της συγκομιδής και η δύση τους την έναρξη του οργώματος. Βλ. επίσης Αρατ. Φαιν. 266 κ.ε., Θεοφρ. h.p. 8.1.2, Απολλοδ. Βιβλ. 3.10.1, ΠΑ 5.189.1, 11.31.1, 12.138.2, Plin. NH 18.201, Colum. 11.2.77 κ.ε., Germ. 255-269, Ov. Fast. 3.105, 4.165-78, 5.83 κ.ε., 599 κ.ε., Hyg. Astr. 2.21.4.

28. Ανάλογη με του Κλεόνικου ήταν η περίπτωση του Λύκου από τη Νάξο, ο οποίος ναυάγησε κατά τη διάρκεια ενός εμπορικού του ταξιδιού με αφετηρία την Αίγινα. Το γεγονός αυτό πραγματεύεται σε ένα επίγραμμά του ο σύγχρονος του Αλέξανδρου του Αιτωλού Καλλίμαχος, ο οποίος κλείνει κι αυτός με την παραίνεση να αποφεύγει κανείς να ανοίγεται στη θάλασσα περί τα μέσα Νοεμβρίου, όταν δύνουν οι Έριφοι, τα δύο αστέρια του αστερισμού του Ήνιόχου (ΠΑ 7.272): *Νάξιος οὐκ ἐπὶ γῆς ἔθανεν Λύκος, ἀλλ' ἐνὶ πόντῳ / ναῖν ἄμα καὶ ψυχὴν εἶδεν ἀπολλυμένην, / ἔμπορος Αἰγίνῃθεν ὅτ' ἔπλεε, χὸ μὲν ἐν ὕρῳ / νεκρός, ἐγὼ δ' ἄλλως οὔνομα τύμβος ἔχων / κηρύσσω πανάληθες ἔπος τόδε· Φεῦγε θαλάσση / συμμάσγειν Ἐρίφων, ναυτίλε, δνομένων*. Το 7ο βιβλίο της Παλατινής Ανθολογίας περιέχει μια σειρά επιγράμμάτων για ναυαγούς (7.263-79, 282-94).

29. Για το όνομα Πλειάδες έχουν προταθεί διάφορες ετυμολογικές εκδοχές: από το επίθετο *πολλοί* (Hyg. Fab. 192.4, Astr. 2.21.2), από το προθετικό επίρρημα *πλησίον* (Hyg. Fab. 192.4), από το όνομα της μητέρας τους *Πληϊόνης* (Hyg. Astr. 2.21.3, Serv. auct. Georg. 1.138) ή από το ρήμα *πλέειν* (Serv. Georg. 1.138). Στο συγκεκριμένο χωρίο μπορεί να υποστηριχτεί με αρκετή βεβαιότητα ότι ο επιγραμματοποιός έχει στο μυαλό του την τελευταία ετυμολογία, αυτήν από το ρήμα *πλέω*, όπως συνάγεται από τη χρήση του ρήματος *ποντοπορέω*, συνώνυμου του ρήματος *πλέω*.

Αλέξανδρου του Αιτωλού είναι αριστοτεχνικά γραμμένο και διακρίνεται για ένα πλήθος ποιητικών αρετών. Μέσα από αυτό η Θάσος αναδύεται ως ο πολυπόθητος προορισμός για έναν έμπορο που ξεκινάει από τη νοτιοανατολική άκρη της λεκά-νης της Μεσογείου μέσα σε αντίξοες καιρικές συνθήκες και με κίνδυνο της ζωής του. Έτσι πιστοποιείται η μεγάλη σπουδαιότητα του νησιού και η κεντρική του θέ-ση στο διαμετακομιστικό εμπόριο ακόμη και με απομακρυσμένες περιοχές.

B

Το δεύτερο επίγραμμα που θα μας απασχολήσει προέρχεται από το ένατο βιβλίο της *Παλατινής Ανθολογίας*, το οποίο περιλαμβάνει ως επί το πλείστον επιδεικτικά επιγράμματα. Δημιουργός του είναι ο Αντίφιλος ο Βυζάντιος, η ακμή του οποίου τοποθετείται στο μέσον του Ιου αι. μ.Χ. Στην *Παλατινή Ανθολογία* σώζονται πε-νήντα επιγράμματά του, αρκετά από τα οποία έχουν θαλασσινά θέματα και σχετί-ζονται με την πατρίδα του. Επίγραμμα με θαλασσινό θέμα είναι και το υπ' αριθμ. 242 του ένατου βιβλίου της *Ανθολογίας*:

ΑΝΤΙΦΙΛΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

*Γλαῦκος ὁ Νεσσαίοιο³⁰ διαπλῶουσιν ὁδηγὸς
πορθμοῦ καὶ Θασιῶν ἔντροφος αἰγιαλῶν,
πόντον ἀροτρευτὴρ ἐπιδέξιός, οὐδ' ὅτ' ἔκνωσεν,
πλαζομένη στρωφῶν πηδάλιον παλάμη,
μυριέτης, ἀλίιο βίου ῥάκος, οὐδ' ὅτ' ἔμελλεν
θνήσκειν, ἐκτὸς ἔβη γηραλέης σανίδος·
τοὶ δὲ κέλυσος ἔκανσαν ἐπ' ἀνέρι, τόφρ' ὁ γεραῖος
πλώσῃ ἐπ' οἰκείῃς εἰς Αἶδην ἀκάτου.*

Μετάφραση: Ο Γλαῦκος που ανατράφηκε στις ακτές της Θάσου, ο οδηγός του περάσμα-τος του Νέστου για εκείνους που το διέπλεαν, επιδέξιος οργωτής της θάλασσας, ο οποίος ακόμη και όταν ελαφροκοιμώταν καθοδηγούσε το πηδάλιο με σταθερό χέρι, γέρος αμέτρητων χρόνων, κουρέλι της θαλασσινής ζωής, δεν εγκατέλειψε τη γηραλέα· βάρκα του ούτε όταν επρόκειτο να πεθάνει. Έκαψαν αυτό το σκάφος πάνω του, ώστε ο γέρος να πλεύσει προς τον Άδη πάνω στη δική του βάρκα.

Το επίγραμμα αυτό του Αντίφιλου έχει χαρακτήρα επιτύμβιου. Είναι γραμμένο στο καθιερωμένο για τέτοιες περιπτώσεις μέτρο, το ελεγειακό δίστιχο, και σε τρίτο πρόσωπο, χωρίς δηλαδή τις δευτεροπρόσωπες αποστροφές που συναντήσαμε στο προηγούμενο επίγραμμα. Πραγματεύεται με τη συντομία που χαρακτηρίζει το είδος του επιγράμματος τη ζωή και το θάνατο κάποιου Γλαύκου από τη Θάσο, ο οποίος

30. Τη γραφή *Νεσσαίοιο* υιοθετούν οι Gow-Page (1968) 130 και ο Paton (1916-18). Είναι η γραφή που παραδίδει ο κώδικας της Πλανούδειας *Ανθολογίας* (Ven.Marc. 481). Ο κώδικας της Παλατινής *Ανθολογίας* (Palat.23+Paris.Suppl.Gr.384) παραδίδει τη γραφή *νησσαίοιο* (= νησιώτικου).

εργαζόταν ως βαρκάρης-οδηγός στο θαλάσσιο πέρασμα προς το νησί.

Το πρόσωπο αυτό δεν είναι γνωστό από καμία άλλη πηγή. Το όνομα Γλαύκος βέβαια πρέπει να ήταν συνηθισμένο στο νησί, καθώς ο Γλαύκος ήταν από τους πρώτους Πάριους αποίκους που έφτασαν στη Θάσο μαζί με τον ποιητή Αρχίλοχο και το μνήμα του βρισκόταν στην αγορά της πόλης της Θάσου³¹. Ο ποιητής φρόντισε να εκμεταλλευτεί τις πλούσιες δυνατότητες που του προσφέρει ένα τέτοιο όνομα. Πέρα από το γεγονός ότι το όνομα Γλαύκος σχετίζεται με το γλαυκό (= γαλάζιο) χρώμα των κυμάτων³², στη μυθολογία ο Γλαύκος είναι μία θαλασσινή θεότητα. Αρχικά ήταν θνητός ψαράς, αλλά όταν μια μέρα τα ψάρια που έπιασε και εναπόθεσε στο χορτάρι έφαγαν κάποιο βοτάνι, ζωντάνεψαν και πήδηξαν πίσω στη θάλασσα, ο Γλαύκος δοκίμασε από το ίδιο βοτάνι και αμέσως το κάτω μέρος του σώματός του μετατράπηκε σε σώμα ψαριού. Τότε πήδηξε κι αυτός στη θάλασσα και έγινε δεκτός στη χορεία των θαλασσινών θεοτήτων³³. Τη στενή αυτή σχέση του μυθικού Γλαύκου με τη θάλασσα αξιοποιεί με τον καλύτερο τρόπο ο Αντίφιλος στο επίγραμμα του. Μάλιστα η εμφάνιση της λέξης πόντου στην αρχή του τρίτου στίχου σε συνδυασμό με το όνομα *Γλαῦκος* στο ξεκίνημα του πρώτου ανακαλεί το επίσημο όνομα της θαλασσινής αυτής θεότητας, *Γλαῦκος Πόντιος* (ή *Θαλάσσιος*)³⁴.

Ο Αντίφιλος προσφέρει αρκετές πληροφορίες για το Γλαύκο, όπως άλλωστε συνηθιζόταν στα επιτύμβια επιγράμματα της ρωμαϊκής εποχής, τα οποία κατά κανόνα ήταν περισσότερο πληροφοριακά από τα αντίστοιχα προγενέστερα³⁵. Μαθαίνουμε λοιπόν ότι ο Γλαύκος ήταν κάτοικος Θάσου και συγκεκριμένα των παραθαλάσσιων περιοχών του νησιού (*Θασίων ἔντροφος αἰγιαλῶν*)³⁶ και ότι εργαζόταν ως βαρκάρης-οδηγός στο πέρασμα μεταξύ της Θάσου και της απέναντι στεριάς στο σημείο των εκβολών του ποταμιού Νέστου (*Νεσσαίοιο πορθμοῦ*)³⁷.

Από τα βασικά μοτίβα των θρήνων, των επικηδείων λόγων και των επιτύμβιων

31. Βλ. Οδηγός (1974) 8 και 39.

32. Το επίθετο *γλαυκός* χρησιμοποιείται ήδη από τον Όμηρο για το χρώμα της θάλασσας (Ιλ. 16.34). Πρβλ. Εην. Ελ. 400, 1501.

33. Γι' αυτήν και άλλες εκδοχές της ιστορίας του Γλαύκου βλ. *Ον. Μετ.* 13.898-14.74, *Αθην. Δειπν.* 7.296a-297b, *Πανσ.* 9.22.6-7, *Φιλόστρ. Εικ.* 2.15, Σχολ. Απολλ. Αργον. 1.1310, Σχολ. Πλατ. Πολ. 10.611c.

34. Αυτός ήταν και ο τίτλος ενός χαμένου έργου του Αισχύλου (*TrGF* 3. 142-8) και ενός ποιήματος του Κικέρωνα.

35. Βλ. *Lattimore* (1962) 266 και Οδηγός (1974) 84.

36. Σημειώνεται ότι η μεταμόρφωση του μυθικού Γλαύκου σε θαλασσινή θεότητα έλαβε χώρα σε ακρογιαλιά. Βλ. *Ον. Μετ.* 13.924 κ.ε.: *sunt viridi prato confinia litora, quorum / altera pars undis, pars altera cingitur herbis*.

37. Για την επικοινωνία της Θάσου με την απέναντι θρακική ακτή βλ. *Türk* (1995) 1310, 1313f. Υπολογίζεται εξάλλου ότι η απόσταση Κεραμωτής-Λιμένα είναι δύο ώρες με τα κουπιά, ενώ η απόσταση Καβάλας-Λιμένα περίπου 4-5 ώρες με ιστιοφόρο. Βλ. Οδηγός (1974) 4. Ο Θουκυδίδης ορίζει την απόσταση της Θάσου από την Αμφίπολη σε μισής μέρας ταξίδι με καράβι (4.104.4).

επιγραμμάτων είναι το εγκώμιο του τεθνεώτος³⁸. Αυτός δεν απουσιάζει ούτε από το παρόν επίγραμμα, καθώς ο Γλαύκος επαινείται για την ικανότητα και σταθερότητά του στο χειρισμό του πηδάλιου ακόμη και όταν ελαφροκοιμώταν (*πόντον ἄροτρευτήρ ἐπιδέξιος, οὐδ', ὅτ' ἔκνωσεν, / πλαζομένη στρωφῶν πηδάλιον παλάμῃ*)³⁹. Η εντοπιότητα του Γλαύκου σε συνδυασμό με τη μεγάλη του επιδεξιότητα στη ναυσιπλοΐα (*πόντον ἄροτρευτήρ ἐπιδέξιος*)⁴⁰ τον καθιστούσε ιδιαίτερα κατάλληλο γι' αυτήν τη δουλειά, καθώς προφανώς γνώριζε καλά τα νερά, τα ρεύματα και τους ανέμους της περιοχής, κυρίως τους ισχυρούς βόρειους και βορειοανατολικούς.

Η αναφορά του Αντίφιλου στην ομολογουμένως εντυπωσιακή εγρήγορση του γέρου βαρκάρη ακόμα και στην κατάσταση του ύπνου, πέρα από την υπερβολή που σαφώς εμπεριέχει, προσφέρει τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής ερμηνείας. Πέρα από τον προφανή συσχετισμό του με το θαλασσινό θεό Γλαύκο, το όνομα του εν λόγω βαρκάρη από τη Θάσο παραπέμπει και στο πουλί γλαύκα⁴¹, δηλαδή την κουκουβάγια, της οποίας βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί η νυχτόβια δράση⁴². Η παράδοση λοιπόν πληροφορία ότι ένας γέρος βαρκάρης που ονομάζεται Γλαύκος μπορεί να παραμένει σε εγρήγορση την ώρα που κοιμάται ακούγεται ιδιαίτερα χιουμοριστική στα αυτιά του αναγνώστη που αναγνωρίζει την πολυσημαντότητα του συγκριμένου ονόματος.

Η σύνδεση του Γλαύκου με τη γλαύκα ενισχύεται και από την παρουσία του ρήματος *κνώσσω* (*ὅτ' ἔκνωσεν*, στ.3), καθώς αυτό χρησιμοποιείται και για τον ύπνο των πουλιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ετυμολογία του ουσιαστικού

38. Για τον έπαινο του νεκρού βλ. Lattimore (1962) 290-9 και Alexiou (2002) 181-6.

39. Ο ελαφρύς ύπνος του βαρκάρη την ώρα της δουλειάς μπορεί να οφείλεται είτε στη μεγάλη του κόπωση από τις συνεχείς θαλάσσιες διαδρομές είτε στη μεγάλη του ηλικία. Το γεγονός ωστόσο ότι δεν έχανε ποτέ τον το δρόμο, ακόμη και όταν λαγοκοιμώταν, αποδεικνύει τη μεγάλη του εξοικείωση με το δρομολόγιό του.

40. Η λέξη *ἄροτρευτήρ* απαντάει στην ελληνική λογοτεχνία μόνο εδώ και στο επίγραμμα ΠΑ 9.299 του Φιλίππου του Θεσσαλονικέως, σύγχρονου του Αντίφιλου, το οποίο προφανώς σχετίζεται με το παρόν επίγραμμα και όπου γίνεται χρήση της εικόνας του ναύτη ως γεωργού και της θάλασσας ως χωραφίου: *Ταῦροι προῆτένοντες, ἄροτρευτῆρες ἀρούρης, / εἰν ἀλὶ τοὺς γαίης ἀντέχονεν καμάτους· / αὐλάκα τὴν αἰίδαρον ἐν ὕδασι ἐλκονεν ἄμφω / μακροτόνων σχοίνων ἄμμα σαγηνόδετον· / ἔχθυσί δ' ἐκ σταχίων λατρεύομεν. ἃ ταλαεργοί, / ἤδη κὴν πελάγει καρπὸν ἀροῦσι βόες*. Πρβλ. και Καλλιμ. fr. 572: *ἀρότας κύματος Ἀονίου* με Pfeiffer (1949-1953) ad loc.

41. O Chantaine (1984) s.v. γλαυῖς δεν αποκλείει την ετυμολογική σχέση της λέξης με το επίθετο *γλανκός*.

42. Πρβλ. Αριστ. Hist. Anim. 609a: *Καὶ κορώνη καὶ γλαυῖς· ἡ μὲν γὰρ τῆς μεσημβρίας, διὰ τὸ μὴ ὀξὺ βλέπειν τὴν γλαυκα τῆς ἡμέρας, κατεσθίει ὑφαρπάζουσα αὐτῆς τὰ ψά, ἡ δὲ γλαυῖς τῆς νυκτὸς τὰ τῆς κορώνης, καὶ κρεῖττων ἡ μὲν τῆς ἡμέρας ἡ δὲ τῆς νυκτὸς ἐστίν, Ηονχ. Lex: γλαυῖς· νυκτόβαῖς. πετεινὸν νυκτερινόν, Λινδ. Mens. 4.54: καὶ γλαυκα αὐτῇ τὸ ὄρνεον προσένουσιν, ὅπερ ἐγρήγορε διὰ πάσης τῆς νυκτὸς.*

κνώδαλον (= άγριο ζώο), όπως παραδίδεται από τον αρχαίο Σχολιαστή των Αλιεντικών του Οππιανού (1.17): *Κνώδαλα σημαίνει τρία, τὰ χερσαῖα, τὰ θαλάσσια καὶ τὰ πτηνὰ· τὰ μὲν χερσαῖα διὰ τὸ ἀλίσκεσθαι ὑπὸ τῶν κυνῶν κυνόδαλα καὶ κνώδαλα, τὰ πτηνὰ ἀπὸ τοῦ κνώσσειν ἐν τοῖς δάλοις καὶ τοῖς συνδένδροις τόποις· κνώδαλα τὰ θαλάσσια παρὰ τὸ κινεῖσθαι διὰ τῆς ἁλός.*

Στο τρίτο δίστιχο του επιγράμματος έμφαση δίνεται στην πολύ μεγάλη ηλικία του Γλαύκου. Ο Θάσιος γερο-βαρκάρης χαρακτηρίζεται *μυριέτης* –το σπάνιο στην ποίηση αυτό επίθετο τοποθετείται εμφατικά στο ξεκίνημα του στίχου– και κουρέλι της θαλασσινής ζωής (*άλιοιο βίου ῥάκος*), μια έκφραση πραγματικά εντυπωσιακή, που αποτυπώνει με τον πλέον γλαφυρό τρόπο την άθλια φυσική κατάσταση του ηλικιωμένου βαρκάρη αλλά και τη στενή και μακροχρόνια σχέση του με το υγρό στοιχείο. Στο μυαλό του αναγνώστη έρχεται η εικόνα του μικρού ιστίου της βάρκας του Γλαύκου, το οποίο από την πολυκαιρία, τους ανέμους και την αρμύρα θα πρέπει να κρέμεται ξεσκισμένο και κουρελιασμένο, όπως καταβεβλημένος και κουρελιασμένος είναι και ο ιδιοκτήτης της βάρκας.

Άλλωστε η στενότερη σχέση μεταξύ του Θάσιου Γλαύκου και της βάρκας του δηλώνεται ξεκάθαρα αμέσως μετά: *οὐδ' ὅτ' ἔμελλεν / θνήσκειν, ἐκτὸς ἔβη γηραλῆς σανίδος* (στ.5-6). Όλη τη ζωή του ακόμη και μέχρι την τελευταία του πνοή την πέρασε μέσα σ' εκείνη τη βάρκα, κατασκευασμένη προφανώς από γερό ξύλο πεύκου ή βελανιδιάς προερχόμενο από τα δάση της Θάσου⁴³, η οποία έμελλε να γεράσει μαζί με τον ιδιοκτήτη της (*γηραλῆς σανίδος*). Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η περιγραφή του βαρκάρη Γλαύκου ως πολύ γέροντα έρχεται να επιβεβαιώσει και να ενισχύσει τη στενή του σχέση με το θαλασσινό θεό Γλαύκο, ο οποίος παρουσιάζεται στη λογοτεχνία ως ένας γέρος της θάλασσας (Σχολ. Απολλ. Αργον. 2.767): *ὁ Γλαῦκος παρὰ τοῖς Ἰβηρσι τιμᾶται Γέρων καλούμενος. ἔστι δὲ ἄκρα Γλαύκου ἐκεῖ καλουμένη.*

Είναι πολύ γνωστή η συνήθεια των αρχαίων Ελλήνων να θάβουν ή να καίνε τους νεκρούς τους μαζί με δώρα και αγαπημένα τους αντικείμενα, τα λεγόμενα κτερίσματα⁴⁴. Η πρακτική αυτή βασιζόταν στην πεποίθηση ότι ο νεκρός θα χρειαστεί όλα αυτά τα αντικείμενα στη μετά θάνατον ζωή του. Η περίπτωση του βαρκάρη Γλαύκου δεν αποτελεί εξαίρεση. Όπως είναι αναμενόμενο, το αντικείμενο που τον συνοδεύει στο θάνατό του και που καίγεται μαζί του είναι η αγαπημένη του βάρκα, με την οποία συνδέθηκε μιαν ολόκληρη ζωή και έκανε ατέλειωτα ταξίδια μεταξύ Θάσου και απέναντι στεριάς (*τοὶ δὲ κέλυφος ἔκαυσαν ἐπ' ἀνέρι*). Η πληροφορία αυτή για την καύση του Γλαύκου είναι πολύτιμη μαρτυρία για τη ζωή της Θάσου εκείνη την εποχή (1ος αι. μ.Χ.), καθώς προκύπτει ότι η καύση των νεκρῶν και στα πρώ-

43. Για την εξαιρετικής ποιότητας ναυπηγήσιμη ξυλεία της Θάσου βλ. Κουτρούμπας (1992), 196.

44. Για τις προσφορές στον τάφο βλ. Alexiou (2002) 36-9, 49.

μα αυτοκρατορικά χρόνια αποτελούσε συνηθισμένη πρακτική, παράλληλα βέβαια με την ταφή.

Ωστόσο η περίπτωση του Θάσιου βαρκάρη Γλαύκου είναι λίγο διαφορετική: την αγαπημένη του βάρκα δε θα τη χρησιμοποιεί στην καθημερινή μετά θάνατον ζωή του, αλλά αυτή θα αποτελέσει ουσιαστικά το μέσον που θα τον μεταφέρει στον Κάτω Κόσμο⁴⁵. Η τοπογραφία του Άδη στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία, παρά τις διάφορες παραλλαγές της, έχει ως σταθερό και αναπόσπαστο στοιχείο της το νερό, είτε με τη μορφή ποταμών (Κωκυτός, Πυριφλεγέθων, Αχέρων)⁴⁶ είτε με τη μορφή λίμνης (Αχερουσία)⁴⁷. Η πορεία της ψυχής προς τον Κάτω Κόσμο συχνά εκλαμβάνεται ως ταξίδι με οδηγό και βαρκάρη το Χάροντα⁴⁸. Ο Αντίφιλος αναπτύσσει και εκμεταλλεύεται με έξοχο τρόπο στο επίγραμμά του την αναλογία μεταξύ Γλαύκου και Χάροντα: και οι δύο είναι βαρκάρηδες και εκτελούν τα χρέη πορθμέα μεταφέροντας με τις βάρκες τους επιβάτες από τη μια στεριά στην άλλη, και οι δύο είναι σε προχωρημένη ηλικία και βρισκονται σε άθλια φυσική κατάσταση. Ο Γλαύκος ωστόσο δε θα χρειαστεί να επιβιβαστεί στη βάρκα του Χάροντα γι' αυτό το τελευταίο του ταξίδι, αλλά θα χρησιμοποιήσει τη δική του, για να πλεύσει στον Κάτω Κόσμο (*τόφρ' ὁ γεραίὸς / πλώσῃ ἐπ' οἰκείης εἰς Αἴδην ἀκάτου*)⁴⁹. Έτσι, μολονότι το ταξίδι στον Άδη είναι αναπόδραστο και αναπόφευκτο για όλους⁵⁰, το γεγονός ότι ο Γλαύκος θα το πραγματοποιήσει μόνος του, πάνω στην αγαπημένη του βάρκα και χωρίς το Χάροντα για οδηγό αμβλύνει, όσο βέβαια αυτό είναι δυνατό, και εκτονώνει τη βαριά ατμόσφαιρα από το θάνατο του γερο-βαρκάρη, κλείνοντας το επίγραμμα περισσότερο με μια μελαγχολική αίσθηση γλυκού πόνου παρά με οξύ θρήνο⁵¹.

45. Για την εικόνα του θανάτου ως ταξιδιού βλ. *Alexiou* (2002), 305-9.

46. Βλ. *Ομ. Οδ.* 10.513 κ.ε., *Αισχ. Αγ.* 1160, *Verg. Aen.* 6.132, 295-7 με *Norden* (1970) ad loc., 550 κ.ε.

47. *Ευρ. Αλκ.* 443, *Πλατ. Φαίδ.* 113a.

48. Για το Χάροντα βλ. μεταξύ άλλων *Terpening* (1985), *Sourvinou-Inwood* (1986), *idem* (1995) ch. 5. Για το Χάρο ως βαρκάρη και ως καπετάνιο βλ. *Alexiou* (2002), 91 και 309 αντίστοιχα. Για το Χάρο ως βαρκάρη πρβλ. επίσης *Ευρ. Αλκ.* 253-5, *Αρ. Βάτρ.* 139 κ.ε., *Πανσ.* 10.28.2, *Λουκ. Κατάπλ.* 5.12, *Νεκρ.Διάλ.* 6.1.5, *Σχολ. Λουκ. Νεκρ. Διάλ.* 2.1, *Σχολ. Αισχ. Επτ.* 690, *Σχολ. Αισχ. Επτ.* 690, *ΠΑ* 7.67.1 κ.ε., 68.1 κ.ε., *Verg. Aen.* 6.298-304.

49. Πρβλ. *ΠΑ* 7.585.8: *σύμπλουν ἐς βίον, ἐς θάνατον*.

50. Βλ. *ΠΑ* 7.265.2: *ὡς ἀλλὶ καὶ γαῖῃ ξυνὸς ὕπεστ' Αἴδης*, 7.477.3 κ.ε.: *ἀλλὰ σ' Ἐλευθέρνης ὁδ' ἔχει τάφος· ἔστι γὰρ ἴση / πάντοθεν εἰς Αἴδην ἐρχομένοισιν ὁδός*, 11.23.3: *εἰς Αἴδην μία πᾶσι καταίβασις*, 7.335.6: *εἰς κοινὸν Αἴδην πάντες ἤξουσιν βροτοί*, 7.342.2: *πάντας ὁμῶς θνητοὺς εἰς Αἴδης δέχεται*, 7.452.2: *κοινὸς πᾶσι λυμὴν Αἴδης*. Πρβλ. *Ευρ. Ανδρ.* 1271 κ.ε.: *πᾶσιν γὰρ ἀνθρώποισιν ἦδε πρὸς θεῶν / ψήφους κέκρανται κατθανεῖν τ' ὀφείλεται*.

51. Στην *Παλατινή Ανθολογία* υπάρχουν αρκετά ανάλογα παραδείγματα καύσης της βάρκας μαζί με τον ιδιοκτήτη της (7.305, 7.381, 7.585, 7.635). Για το θέμα της τυποποίησης και της πρωτοτυπίας των επιγραμμάτων της *Παλατινής Ανθολογίας* βλ. *Alexiou* (2002) 184. Για τη μεγάλη συχνότητα επιτάφιων επιγραμμάτων για ψαράδες στα ελληνιστικά και μεταγενέστερα επιγράμματα βλ. *Page* (1981) 185 κ.ε.

Ο Αντίφιλος μάλιστα ολοκληρώνει το επίγραμμα του με τρόπο ανάλογο του ξεκινήματός του, εφαρμόζοντας την κυκλική σύνθεση: ενώ στην αρχή αναφέρεται ότι ο Γλαῦκος, όσο ακόμη ζούσε, οδηγούσε και μετέφερε με τη βάρκα του όσους διέσχιζαν το πέρασμα μεταξύ Θάσου και απέναντι στεριάς (*Γλαῦκος ὁ νησσαίοιο διαπλώνουσιν ὁδηγός / πορθμοῦ*), τώρα στο τέλος γίνεται ο ίδιος οδηγός του εαυτού του και πλέει προς τον Ἄδη, πάντα πάνω στην ίδια βάρκα.

Συμπερασματικά: και αυτό το συγκινητικό και συναισθηματικό επίγραμμα για τον ταλαίπωρο βιοπαλαιστή πέρα από τις προφανείς λογοτεχνικές του αρετές αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμη πηγή για την άντληση πληροφοριών σχετικά με τη ζωή στη Θάσο του πρώτου αιώνα μ.Χ. Μέσα από τους οκτώ μόλις στίχους του προκύπτουν στοιχεία για τους κατοίκους του νησιού, τα ονόματά τους, τα επαγγέλματά τους, τα νεκρικά τους έθιμα και την επικοινωνία τους με την απέναντι στεριά. Σε συνδυασμό με την αρχαιολογική έρευνα που συνεχίζει να φέρνει στο φως πολύτιμα ευρήματα από το παρελθόν της Θάσου τα δύο αυτά επιγράμματα μαζί με πλήθος άλλες λογοτεχνικές πηγές επιτρέπουν την ανασύνθεση του λαμπρού παρελθόντος ενός νησιού που δέσποσε για πολλούς αιώνες στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου.

Βιβλιογραφία

- Alexandru Avram (1988), "Zu den Handelbeziehungen zwischen Histria und der Insel Thasos im Lichte der Amphorenstempel", *Klio* 70.2: 404-11.
- Alexiou, M. (2002), Ο τελετουργικός θρήνος στην ελληνική παράδοση, Αθήνα.
- Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή (έκδ.) (1974), Οδηγός της Θάσου, μτφ. Β.Ν. Χατζημιχάλη, Αθήνα 1974 (= Οδηγός).
- Casson, L. (1995), Το ταξίδι στον αρχαίο κόσμο (μτφ. Α. Σταματιάδη), Αθήνα
- Casson, S. (1926), Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford.
- Chantraine, P. (1984), Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Paris.
- Coulié, A. (2002), La céramique thasienne à figures noires, Athens: École Française d'Athènes (Paris: De Boccard).
- Courtills J. des - Kozelj T. - Muller A. (1982), "Des mines d'or à Thasos", *BCH* 106: 409-417.
- Frazer, J. (repr. 1993), The golden bough, Ware (Wordsworth).
- Gow, A.S.F. (1952), *Theocritus*, Vol.II: Commentary, Appendix, Indexes and Plates, Cambridge.
- Gow, A.S.F. - Page, D.L. (1965), The Greek Anthology: Hellenistic Epigrams, Cambridge.
- Gow, A.S.F. - Page, D.L. (1968), The Greek Anthology: the Garland of Philip, Cambridge.
- Graves, C.E. (1905), Aristophanes The Acharnians, Cambridge.
- Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου, Α.Χ. (1992), "Θάσος και αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς", *Θασιακά* 7: 231-54.
- Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου, Α.Χ. (1996), "Θεότητες της Θάσου σε αρχαίες επιγραφές και κείμενα", *Θασιακά* 9: 249-66.
- Κουτρούμπας, Δ.Ε. (1992), "Οι Ρωμαίοι και τα προϊόντα της Θάσου", *Θασιακά* 7: 187-97.
- Lattimore, R. (1962), Themes in Greek and Latin Epitaphs, Urbana.

- Λιβιάδρας, Ν. (1996), "Οι δύο Θάσιοι επιγραμματικοί της Ελληνικής Ανθολογίας", *Θασιακά* 9: 303-10.
- Μητσάκης, Κ. (1992), "Η Θάσος και η 'Παλατινή Ανθολογία'", *Θασιακά* 7: 31-5.
- Müller, K. (1935), *Die Epigramme des Antiphrilos von Byzanz*, Berlin.
- Muller, A. (1979), *La mine de l' acropole de Thasos*, *Thasiaca*, BCH, Suppl. V.
- Nisbet, R.G.M. - Hubbard, M. (1970), *Horace Odes, Book I, A commentary*, Oxford.
- Norden, E. (1970), *P. Vergilius Maro Aeneis Buch VI*, 5th edn, Stuttgart.
- Olson, D.S. (2002), *Aristophanes Acharnians*, Oxford.
- Page, D.L. (1981), *Further Greek Epigrams*, Cambridge.
- Παπαμιχαήλ, Μ.Ι. (1992), "Η ρωμαϊκή πολιτική απέναντι της Θάσου", *Θασιακά* 7: 179-85.
- Paton, W.R. (1916-18), *The Greek Anthology with an English translation*, Cambridge Mass.-London.
- Pfeiffer, R. (1949-53), *Callimachus*, 2 vols., Oxford.
- Sommerstein, A. (1980), *Aristophanes Acharnians*, Warminster.
- Sourvinou-Inwood, C. (1986), "Charon", *LIMC* 3: 210-25.
- Sourvinou-Inwood, C. (1995), *'Reading' Greek Death*, Oxford.
- Starkie, W.J.M. (1909), *The Acharnians of Aristophanes*, London.
- Terpening, R.H. (1985), *Charon and the Crossing: Ancient, Medieval and Renaissance Transformations of a Myth*, Lewisburg.
- Türk, G. (1995), "Thasos", *RE* 5 A.2.